

УДК 78.2У

DOI : <http://dx.doi.org/10.30970/vas.23.2022.12193>

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ТВОРЧИХ КОЛЕКТИВІВ У М. СТРИЙ ТА РЕГІОНІ СТРИЙЩИНИ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ: МИСТЕЦЬКО-КУЛЬТУРНИЙ ВИМІР

Оксана КОРОЛЬ

<https://orcid.org/0000-0001-6003-5887>

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
кафедра музичного мистецтва,
вул. Валова, 18, Львів, Україна, 79000
e-mail: fkultart@lnu.edu.ua*

Статтю присвячено дослідженню музичної культури Галичини, зокрема Стрийщини, у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. Розглянуто проблеми формування українських творчих колективів м. Стрий та регіону Стрийщини у складних суспільно-політичних умовах початку ХХ ст. У зрізі загального розвитку музичної культури Галичини подано аналіз концертного життя одного конкретного регіону – духовного спадкоємця Львова, як Культурної столиці. В цей період простежувалося значне поживлення музичного життя, зокрема через активну діяльність хорових товариств “Боян”.

Стаття висвітлює роль цих товариств у пропагуванні народної пісні та досягнень української професійної музики. Особливу увагу приділено впливу концертів, присвячених пам’яті Т. Г. Шевченка, на розвиток музичної культури Західної України.

Ключові слова: музична культура, творчі колективи, полікультурне середовище, Галичина, м. Стрий, регіон Стрийщини, концертне життя.

Актуальність дослідження. Для останньої третини ХХ ст. домінуючою тенденцією у наукових дослідженнях стало зростання інтересу до культурної спадщини українського народу. Особливу увагу мистецтвознавців привертають процеси формування та розвитку української музики у другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.

Цей період для Галичини характерний значним поживленням музичного життя, яке настало на західноукраїнських землях у 60-х роках ХІХ ст. Це поставило перед громадськістю питання про тісніше згуртування місцевих музичних сил, передусім хорових колективів, які б могли обслуговувати ті або інші музичні заходи.

Уже на початку ХХ ст. в Галичині активно діяла сітка хорових товариств “Боян”, утворювалися аматорські театральні гуртки, силами педагогів та учнів Львівського вищого музичного інституту ім. М. Лисенка та його філій відбувались концерти тощо.

Серед авторів, які звертались до цієї проблематики: Л. Кияновська, Л. Ярославич, С. Стельмашук, О. Яцків, Р. Сов’як, Ю. Булка, Й. Волинський, Л. Мазепа,

С. Павлишин, Л. Ханик, Н. Костюк та ін. Однак дослідження, присвячене українській концертній музичній культурі окремого регіону, такого як Стрийщина, досі не було зроблено. Ця стаття є спробою висвітлення деяких аспектів мистецько-культурного життя українського населення певного регіону у контексті їх значення для розвитку мистецтва Галичини.

Об'єктом дослідження є музична культура в Галичині, що розкривається через призму мистецько-культурницьких процесів у одному з регіонів – Стрийщині.

Предметом дослідження у цій статті є концертно-музичне життя м. Стрий та Стрийщини.

Мета статті – простежити становлення музичного професіоналізму в окремому регіоні, свідченням чого було саме музично-концертне життя.

Виклад основного матеріалу. Протягом XIX ст. у Галичині викристалізувались дві основні форми публічних концертів: ювілейні свята, які проводили для вшанування видатних громадських діячів чи установ, відзначення знаменних дат, а також концерти розважального характеру, які часто пов'язували з танцювальними вечірками. Така ситуація практично без змін залишалася і на початку XX ст.

Програма концертів була синтетичною, в неї входили вокальні (соло, хор) та інструментальні номери (фортепіано, скрипка, цитра), а також виголошування віршів і доповідей на науково-популярні теми.

Звідси походить традиція називати артистичні вечори “музично-декламаційними”. Їх організаторами та учасниками були найчастіше виконавці-аматори, тому зміст концертної програми визначався репертуаром конкретних виконавців. Це іноді приводило до строкатості програм, відсутності у них єдиної мистецької цілеспрямованості.

Більшою цільністю і довершеністю програми відзначалися урочисті концерти, присвячені знаменним датам і ювілеям.

Важливою віхою у розвитку концертного життя Західної України стали вечори, присвячені пам'яті Т. Г. Шевченка. Вони дали поштовх композиторській творчості, стимулюючи різні форми мистецького виконавства. Їх значення для розвитку музичної культури Західної України важко переоцінити.

Наприкінці XIX ст. у містечках та селах Галичини почали масово організовуватись хори, а отже, світське хорове виконавство набуло всенародного розмаху і потребувало створення координаційного центру.

Такою організацією стає охарактеризоване вище музично-співацьке товариство “Львівський Боян”, засноване 02.02.1891 р. у Львові, і його філії в інших містах. Діяльність цих музично-співацьких товариств спрямовувалась передусім на пропаганду народної пісні та досягнень української професійної музики. Чільне місце у репертуарі хорів “Бояна” належало творам М. Лисенка, П. Ніщинського, а також західноукраїнських композиторів – М. Вербицького, І. Лаврівського, А. Вахнянина, Д. Січинського, О. Нижанківського та ін.

Хорове об'єднання “Боян” із його диригентом О. Нижанківським завершило етап формування засад української національної музики, її професійного становлення, що вплинуло на піднесення рівня хорового виконавства, композиторської творчості в публікаціях музичних творів, які вже сягають професійного рівня. Саме на базі діяльності “Бояна” засновано у 1903 р. “Союз співацьких і музичних товариств”, який дав початок відкриттю у Львові Вищого музичного інституту ім. М. Лисенка та його численних філій у містах Галичини.

Усе це створювало широкі можливості для активного розвитку концертного життя по всій Галичині. У становленні музичної культури Стрийщини 20–30-х років ХХ ст. особливу роль відіграло хорове виконавство, яке було улюбленою сферою мистецького спілкування й органічно поєднувало традиції селянського пісенного побуту, культової музики і концертної хорової практики. З відкриттям філій “Просвіти” та хат-читалень при них творились і хорові гуртки по селах.

Важливо відмітити й те, що у той час, як в інших регіонах України професійне музичне життя тільки починало формуватися (наприклад, у Підкарпатській Русі – Закарпатті), на Стрийщині ще наприкінці ХІХ ст. діяли регентські курси, для учнів гімназії було організовано курси теорії музики в Стрию. Про це пише Філарет Колесса у “Спогадах про Миколу Лисенка”: “На протязі кількох місяців (це було, мабуть, в 1886 р.) Остап Нижанківський zorganizував тут навіть елементарний курс музичної теорії, з якого ми, учні гімназії, українці, користали тим охотніше, що Остап Нижанківський мав уже тоді славу композитора як автор хорового твору «Гуляли»” [3, с. 510].

Таким способом виховувалась генерація молодих здібних музикантів, яка виявила неабиякі організаторські здібності і, створюючи хори в різних населених пунктах, спричинилася до розвитку хорової культури краю і піднесення загального культурного рівня.

Одним з найстаріших колективів на Стрийщині після Стрийського “Бояна” був хоровий колектив с. Конюхів. Його засновником у 1908 р. був сільський писар Ярослав Голуб. З 1910 по 1915 рр. хором керував Глушевський. Світова війна припинила роботу хору до 1918 р. У 1918 р. до села приїжджає диригент О. Гимчій. Він керує колективом до 1920 р., пізніше хором диригує Теодор Боднар. На той час хор зріс кількісно і якісно. Було підготовлено програму до Шевченківського концерту з таких творів: С. Людкевич – “Кавказ”, М. Вербицький – “Заповіт”, М. Лисенко – “Вічний революціонер” та ін.

У 1922 р. повертається в село Я. Голуб і до кінця свого життя, тобто до 1955 р., керує хором.

За прикладом конюхівчан на Стрийщині почали створюватися інші хорові колективи. 1917 р. Григорій Трух, в минулому випускник духовної семінарії, засновує хор народного дому с. Гірне. На початку це був жіночий хор. 1920 р. утворився мішаний хор, було підготовлено програму з творів на честь Т. Шевченка.

З 1920 р. Г. Трух продовжує освіту у Львові, а керівником хору стає Іван Яремко, який керує цим колективом майже 50 років. Він – випускник Сокальської семирічної (виділової) школи, яка готувала учительські кадри, де і навчався музики, гри на музичних інструментах. З 1920 р. до 1949 р. працює в Гірному то сільським, то волосним писарем, керує хором до 1963 р. (після цього в 1963–1964 рр. організовує і керує ансамблем пісні і танцю “Бойківщина”).

У репертуарі хору від 1921 р. були: “Заповіт” Кирила Стеценка, “Сонце заходить” Осипа Роздольського, “Ой, умер старий батько” Генріха Топольницького та ін. Тоді в складі хору було 25 осіб. У цьому ж році в с. Гірному на площі була поставлена вокально-хореографічна картина “Женці і косарі”. В той час хор влаштовував обмінні концерти з хором с. Конюхів, який був на доброму виконавському рівні.

До 1928 р. у хорі співало вже близько 50 осіб, у репертуарі були твори “Вулиця” Ф. Колесси, “Бандура” Г. Давидовського. З часом високого рівня досягає і хор с. Добрян (в цьому селі діяло чотири хори: жіночий, чоловічий, мішаний та

дитячий з окремими диригентами та хористами [1, с. 58, 59]). Ці хори поряд з міським хором “Боян” визначали на довгі роки високий рівень хорового співу в Стрию та селах Стрийщини.

Хор с. Добряни (не вдалося встановити, котрий із чотирьох) посів перше місце на одному з конкурсів хорів Стрийщини серед 40 колективів. Крім грамоти, хор нагородили грошовою премією в сумі 50 злотих.

У ті часи з гірнянським хором співпрацював студент стрийської гімназії Ярослав Пігута, який підготував з колективом “Золоті зорі” О. Нижанківського, “Огні горять” С. Воробкевича. Солістами хору були: Розалія Нагірна, сестри Іваницькі, Василь Яцків. Присутність цих голосів у хорі давала можливість мати в репертуарі такі твори, як “Якби мені черевики” Ф. Колесси.

Гірнянський хор – учасник зведеного хору Стрийщини, який організовувався в 1937–1938 рр. Зведений хор налічував 300 сопрано, 400 альтів, 400 тенорів, 600 басів. У виконанні цього хору прозвучали: “Вічний революціонер” М. Лисенка, “Шалійте, шалійте” А. Вахнянина, “Їхав козак на війноньку” М. Гайворонського. Диригував хором Семен Масний.

У 1939 р. в репертуарі хору с. Гірне були “Пташиний хор” Іполітова-Іванова (аранжування Д. Котка), “Бандура” Давидовського, “Туман яром котиться”, “Сусідка” Я. Яциневича та ін. Цей хор діє до сьогодні.

Гортаючи тогочасну періодику Стрийщини, знаходимо неодноразові згадки про хори сіл: Фалиш (жіночий), Завадів, Дуліби, Розгірче, Лівчиці, Заплатин, Сіхів, Довге, Угерсько, Верчани, Кавсько, Лукавиця, Нижня Слобідка, Голобутів та багатьох ін. У кожному з перелічених сіл існував аматорський драматичний гурток.

Добрим показником діяльності хорових колективів Стрийщини стали конкурси хорових колективів, започатковані 1934 р. Стрийською “Просвітою”, яка тепер перебрала на себе кермо організації від “Бояна”. Відбулись наступні три конкурси у 1935, 1936 і 1937 роках. Ця подія надзвичайно вдало активізувала села для подальшого плекання музики. Ініціатором і організатором конкурсів був Семен Масний, талановитий диригент та учасник першого журі. Разом з Євгеном Пасікою (який вів хори і в с. Голобутів) він організував також диригентські курси, які проводив Микола Колесса.

У складі журі конкурсів “Просвіти”, крім місцевих громадян, були відомі композитори та музикознавці: д-р С. Людкевич, д-р Борис Кудрик, д-р Зіновій Лисько та Микола Колесса.

У конкурсах брало участь близько сорока хорів Стрийщини. Між хорами, які отримали перші нагороди, були хори з Добрян, Конюхова, Гірного та Ниніва Долішнього. Через два роки тримав диригентську батуту (як нагороду) Євген Пасіка. Станіслав Людкевич давав високу оцінку хоровій майстерності колективів: “Репертуар пісень, вибраний до конкурсу, свідчив уже наочно про зріст смаку і музичної культури на селі. Між творами домінували обробки народних пісень Леонтовича (6), Лисенка (3), твори Стеценка (3), Філарета Колесси (3), Кошиця (2); і тільки винятково чули ми останки ще недавно улюбленої хорової літератури в стилі Котка, Давидовського і подібних авторів”.

Виконання творів було в переважній частині хорових продукцій на висоті; варто зауважити, що рівень виконання йшов у парі з вартістю виконуваних творів. Навіть такі змістово і технічно доволі трудні твори, як К. Стеценка “Сон”, “Ой

на гороньці”, М. Леонтовича “Ой пряду” та інші були в головних рисах виконані добре, бодай з доброю інтонацією [4, с. 560, 561].

Були й критичні зауваги: “Тільки в селі Гірнім голосові вальори, очевидно, музикальних співаків були значно обнижені репертуаром, зложеним з безглузких «шлягерів» у роді «Бандури» Давидовського. Крайня вже пора, щоб село з такими голосистими і музикальними хористами придбало більш тямущого диригента, який защепив би в них більше смаку й музичної культури” [4, с. 561].

До найкращих диригентів, крім головного організатора Семена Масного, належали Євген Пасіка, Остап Каратницький та Ярослав Голуб.

Усі підготовчі статті і фахові повідомлення про перебіг та результати конкурсів подавав д-р Зіновій Лисько в газеті “Стрийська думка” та в журналі “Українська музика”.

Унаслідок щорічного проведення конкурсів хори мали добре випрацьовану програму і найкращих з них запрошено до участі у Шевченківських чи інших урочистих концертах.

Із професійних співацьких колективів Стрийщини вирізнявся ансамбль ревелерсів, очолюваний Семеном Масним. Його було організовано наприкінці 20-х років минулого століття. На той час колектив користувався надзвичайною популярністю у глядача, оскільки працював у жанрі легкої музики, представляючи так званій “модерновий” напрям музики.

Колектив складався з шести співаків, серед яких – Патола, Яцьо, Проць. “Хор ревелерсів” часто запрошували на виступи до Дрогобича, Борислава, Сколе, Болехова, інших міст та сіл. І хоча в сьогоденньому розумінні хором маємо право називати колектив, який налічує більшу кількість учасників, стрийських ревелерсів у пресі того часу, а очевидно, й дійсності, все ж таки звали хором.

У одному з інтерв’ю, опублікованого на шпальтах газети “Стрийська думка”, керівник ревелерсів розповідав про свій колектив, зазначаючи, що таких би успіхів колектив не досягнув, якби не перебував “щоденно по дві години на пробах” [7, с. 4].

У репертуарі ансамблю були танго, фокстроти, скечі, стрілецькі пісні та романси. Місцева преса схвально відгукувалась про колектив: “З новим напрямком легкої музики запізнав громадянство Стрия гурток 7-ох співаків (при супроводі фортепіано)... Хор цей добре зіспіваний... гарні голоси, ритмічне зіспівання, інтелігентна інтерпретація музики впроваджували численно зібраних глядачів в легкий життєрадісний настрій і захоплення, на що саля греміла втішними оплесками” [8, с. 3].

Колектив просили повторити пісні “Варвара” та “В Бомбаю”. Фортепіанні композиції при хорі ревелерсів виконував Богдан Веселовський.

Концертне життя Стрия та Стрийщини урізноманітнювали та піднімали на високий мистецький рівень виступи педагогів філії ЛВМУ ім. М. Лисенка. Особливо пошавилось професійне виконавство у 30-х роках ХХ ст. Свідченням цього є відгуки не тільки у місцевій пресі, а й у Львівській газеті “Діло”. Однак і тут виконавці стикалися з проблемою порожніх залів, що змушувало декого з викладачів інституту звертатися до громадськості через пресу. Так, у статті “Голос порожньої сали” читаємо: “Відбулись у Стрию дві мистецькі імпрези: рецитаційний вечір п. Генеш-Березовського і концерт п. Лиськової і проф. Савицького. Концерт відбувся у найменш придатній рахунковій салі «Сокола»...” Далі автор розповідає

про причини такої оренди – все та ж “невиповненість концертної сали”. З огляду на це педагоги інституту виступали серед гір бухгалтерських паперів, драбин у присутності кількох учнів та їхніх батьків. Подається програма концерту: Й. С. Бах, Л. Бетховен, Ф. Шопен, Ш. Гуно, Н. Нижанківський, О. Нижанківський, М. Лисенко, В. Барвінський, С. Людкевич, К. Стеценко [6, с. 3].

На протидію цьому випадкові автор статті наводить приклад із надзвичайною зацікавленістю української громадськості польськими колективами з далеко гіршим професійним рівнем, зате з “розривковою” програмою.

Потрібно сказати, що концерти за участю викладачів філії були досить поширеним явищем. За мізерну плату, а то й без неї, виконавці високого класу пропагували національне мистецтво, виховували художній смак населення. Захоплені відгуки бачимо в тогочасній пресі: “*Піаніст проф. Р. Савицький має свою славу, знаний в краю та за кордоном, тож нового не маю що сказати. Голос п. Лиськової, це шовкова, м’яка пряжа, рівна, гладка в цілій своїй скалі. Виконання пісень культурне, субтельне. Трія, у виконанні п. Лиськової спів, д-ра Лиська фортеп’яна (?) і п. Вурма вольтончеля, лишили помітне вражіння*” [5, с. 3].

Потрібно відмітити і роль критичного аналізу Шевченківських концертів. Думки, висловлювані часом у розгромних публікаціях, мабуть, були б актуальними і сьогодні. Основні проблеми, розглянуті у статтях, торкаються шаблонності концертів з “*подиву гідною послідовністю – декламації, хор, дві–три музичні точки – невідомі твори до слів Шевченка і т. д.*” знову звернено увагу на те, щоб з великого народного Будителя лівнів організатори не творили мертвого ідола, а завжди намагались відшукати у його житті і творчості новий зміст.

Про стан тогочасної музичної культури ми можемо судити із періодики досліджуваного періоду. У цьому аспекті приємно дивує стаття “Свято Крутів в Стрию”, де автор подає короткий огляд концерту пам’яті загиблих у боях під Крутами. Серед перелічених творів програми є “Суворий вітер” “естрадного композитора Зіновія Лиська”. Автор статті вважає цей твір “модерною” музикою і дає досить своєрідне пояснення почутого: “*автор цих рядків не є компетентний у музиці, тим більше модерній, та як пересічний слухач може сказати одно: не такий страшний чорт, як його малюють – модерна музика вводить багато героїчних, сильних моментів, треба мати лише трохи інтелігентне вухо*” [2, с. 3].

Висновки. Підсумовуючи вищенаведене, ще раз наголосимо, що в 20–30-х роках ХХ ст. музичне мистецтво у Стрию та регіоні розвивалося у двох сферах – аматорській та професійній. Знаменним було те, що ці ділянки взаємно доповнювали одна одну – самодіяльні колективи та виконавці прагнули до вдосконалення виконавської майстерності, натомість професіонали завжди були відкриті для діалогу зі слухачами та допомоги музикантам-аматорам.

Постійні контакти зі столицею Галичини – Львовом – вливали нові сили для новаторства, руху вперед, а виступи на провінційній сцені українських виконавців світової слави Соломії Крушельницької, Олександра Мишуги, Модеста Менцинського свідчили про найвищі мистецькі орієнтири.

Список використаної літератури

1. Дописи з краю. Українська музика. 1937. Ч. 4. С. 58, 59.
2. Ко. Свято Крутів в Стрию. Стрийська Думка, 1934. С. 3.
3. Колесса Ф. Музикознавчі праці. Київ : Наукова думка, 1970. С. 510.
4. Людкевич С. З хорового життя Стрийщини: Дослідження, статті, рецензії, виступи / упоряд., ред., перекл., прим. і бібліогр. З. Штундер. Львів : Дивосвіт, 2000. Т. 2. 816 с.
5. М-а К-ва. Виконавство. Стрийська думка. 1934. С. 3.
6. М-а К-ва. Голос порожньої салі. Стрийська думка. 1934. С. 3.
7. Серед стрийських ревелерсів. Стрийська думка. 1934. 8 с.
8. Хор ревелерсів. Стрийська думка. 1934. С. 3.

References

1. Dopy'sy` z krayu. (1937). Ukrayins`ka muzy`ka, 4, 58, 59 [in Ukrainian].
2. Ko. (1934). Svyato Krutiv v Stry`yu, Stry`js`ka Dumka, 3 [in Ukrainian].
3. Kolessa, F. (1970). Muzy`koznavchi praci. Kyiv : Naukova dumka, 510 [in Ukrainian].
4. Lyudkevych, S. (2000). Z xorovogo zhy`ttya Stry`jshhy`ny`. Doslidzhennya, statti, recenziyi, vy`stupy`. L`viv : Dy`vosvit 2, 560, 561 [in Ukrainian].
5. M-a K-va. (1934). Vy`konavstvo. Stry`js`ka dumka, 3 [in Ukrainian].
6. M-a K-va. (1934). Golos porozhn`oyi Sali. Stry`js`ka dumka, 3 [in Ukrainian].
7. Sered stry`js`ky`x revelersiv. (1934). Stry`js`ka dumka, 8 [in Ukrainian].
8. Khor revelersiv. (1934). Stryiska dumka, 3 [in Ukrainian].

THE FORMATION OF UKRAINIAN CREATIVE GROUPS IN STRYI AND THE STRYI REGION IN THE EARLY TWENTIETH CENTURY: ARTISTIC AND CULTURAL DIMENSION**Oksana KOROL**

*Ivan Franko National University of Lviv
Department of Musical Art
of the Faculty of Culture and Arts,
Valova Str., 18, Lviv, Ukraine, 79008
e-mail: fkultart@lnu.edu.ua*

The article discusses the evolution of public concerts in Galicia during the 19th century, which were primarily of two types: commemorative events and entertainment concerts. Concert programs were diverse, featuring vocal and instrumental performances, as well as recitations of poems and popular science lectures.

An important milestone in the development of concert life in Western Ukraine were the evenings dedicated to the memory of T. G. Shevchenko. These events stimulated various forms of artistic performance and their significance for the development of musical culture in Western Ukraine is immense.

By the end of the 19th century, choirs began to be organized en masse in the towns and villages of Galicia, leading to the widespread popularity of secular choral performance and the need for a coordinating centre. The Lviv Boyan, a music and singing society, founded on February 22, 1891 in Lviv and its branches in other cities, served this purpose.

All this created broad opportunities for the active development of the concert life throughout Galicia. In the formation of the musical culture of Stryi region in the 1920s and 1930s, choral performance played a special role, being a favourite sphere of artistic communication and organically combining the traditions of peasant song life, cult music, and concert choral practice. With the opening of branches of Prosvita and reading rooms at them, choral groups were formed in the villages.

Summing up the above, we would like to emphasise once again that in the 20s and 30s of the twentieth century, musical art in Stryi and the region developed in two spheres: amateur and professional. It was significant that these areas complemented each other: amateur groups and performers sought to improve their performing skills, while professionals were always open to dialogue with listeners and assistance to amateur musicians.

Constant contacts with the capital of Galicia, Lviv, injected new forces for innovation and forward movement, and performances on the provincial stage by world-famous Ukrainian performers Solomiia Krushelnytska, Oleksandr Myshuha, and Modest Mentsynskyi testified to the highest artistic standards.

Keywords: musical culture, creative collectives, multicultural environment, Galicia, city of Stryi, Stryi region, concert life.

Стаття надійшла до редколегії 19.12.2022

Прийнята до друку 30.12.2022